

Herdenking 150 jaar parochie

I. ANNO DOMINI 1874 – IN GENT ONTSTAAT EEN NIEUWE PAROCHIE

“Inziende de altijd aangroeyende bevolking der parochie van Onze Lieve Vrouw op St. Pieters, Beoogende de meerdere eere God’s en het geestelijk welzijn Onzer diocesanen..., Gebruik makende van onze Bisschoppelijke macht ..., Hebben wij goedgevonden gezegde parochie in twee deelen te spleiten. ... Deze scheiding zal wettelijk beginnen den Maandag van Sinzen 25 mei 1874 na het afkondigen in beide kerken van dit besluit... Gegeven te Gent, onder Ons handteeken, Onzen zegel en de teekening van Onzen Secretaris, den 25 Mei 1874”

De geboorte van een nieuwe parochie

Eeuwenlang had het gebied dat “buiten” de muren van het Sint-Pietersdorp dorp lag, deel uitgemaakt van de O.L.Vrouw-Sint-Pietersparochie.

Met hogerstaand besluit van de Gentse bisschop Bracq (1804-1888), werd de oprichting van een nieuwe parochie, “Sint-Pieters-Buiten” een feit. Dit besluit kon pas genomen worden na de publicatie van een Koninklijk Besluit dd. 14.05.1874 in het Staatsblad van 18.05.1874. Dit K.B. droeg als titel: *“Arrêté Royal par lequel l’église de St.-Pierre-lez-Gand en la ditte ville est érigé en succursale. Saint Pierre-hors les murs à la chaussée de Courtrai des deux cotés, à partir de l’ancienne porte Pietercelpoort, longe la Citadelle, va derrière l’auberge vers l’Escaut”*.

Dit alles betekent dat, op 25 mei 2024, de parochie haar honderdenvijftigjarig bestaan viert.

De moeilijke ontstaansgeschiedenis van een parochie

Wie denkt dat de totstandkoming van hogerstaande besluiten een eenvoudig verloop kende, zal zijn mening moeten herzien. Ze zijn het resultaat van een jarenlange politiek-ideologische strijd die gevoerd werd tot in de hoogste regionen van onze toenmalige Belgische beleidsorganen. Zelfs Koning Leopold I werd, op een bepaald ogenblik, bij de zaak betrokken, dit evenwel, zonder bekend direct gevolg.

De Sint-Pietersaalststraat met de kerk en het klooster omstreeks het jaar 1900

Priester Petrus-Johannes Brys neemt het heft in handen

Het oprichtingsproces, dat lange tijd sluimerend was, kreeg plots een boost met de aanstelling, in 1854, van Petrus-Johannes Brys tot onderpastoor op de parochie Onze-Lieve-Vrouw-Sint-Pieters. In die hoedanigheid kreeg hij de pastorale verantwoordelijkheid over de wijken Sint-Pieters-Aaigem en Sint-Pieters-Aalst. In 1856 worden die wijken een hulpparochie, of proosdij, onder de naam Sint-Pieters-Aalst. Wellicht was deze démarche een beslissing van bisschop Bracq die niet bekrachtigd was door de burgerlijke overheid. Krantenartikels van 1861 en 1866 maken melding van een negatief gemeenteraadsbesluit over een eventuele erkenning, op advies van een ad hoc commissie en van de kerkfabriek van O.L.Vrouw Sint Pieters. Het mag duidelijk zijn dat de parochieverantwoordelijken van O.L.Vrouw Sint-Pieters hoegenaamd niet te vinden waren voor een kleiner wordende invloedssfeer. Hoe dan ook, onderpastoor Brys wordt proost van de hulpparochie en start onmiddellijk met acties om een volwaardige parochie te worden, onafhankelijk van O.L.Vrouw Sint-Pieters. Als drijvende kracht achter de totstandkoming van die parochie zal hij dan ook, in 1874, de eerste pastoor worden van de nieuwe parochie Sint-Pieters-Buiten.

De politieke en kerkelijke obstakels die hij daarbij moest overwinnen, in de periode tussen 1856 en 1874, vindt u in hoofdstuk III.

II. DE BOEIENDE VOORGESCHIEDENIS VAN DE PAROCHIE

Teloorgang van het Sint-Pietersdorp

De Gentse Sint-Pietersabdij, gesticht in de 7° eeuw, was eigenaar van heel wat gronden. Zo was het Sint-Pietersdorp, waarvan een deel buiten de stadsmuren lag, een onafhankelijke entiteit. De gehuchten Aelst, Aygem en Ledeberg lagen buiten de stadsmuren en behoorden tot het Sint-Pietersdorp. Deze toestand van onafhankelijkheid werd ongedaan gemaakt als gevolg van de Franse Revolutie. Met het afschaffen van de abdijen en het naasten van hun bezittingen, werd het Sint-Pietersdorp aan de stad Gent toegevoegd (1795).

Al in 1687 zou er een vraag geweest zijn naar de overheid, tot het oprichten van een hulpparochie voor het gehucht Sint-Pieters-Aalst. Die bleef zonder gevolg. De wijk bleef, voorsnog, onderdeel van de parochie Onze-Lieve-Vrouw-Sint-Pieters.

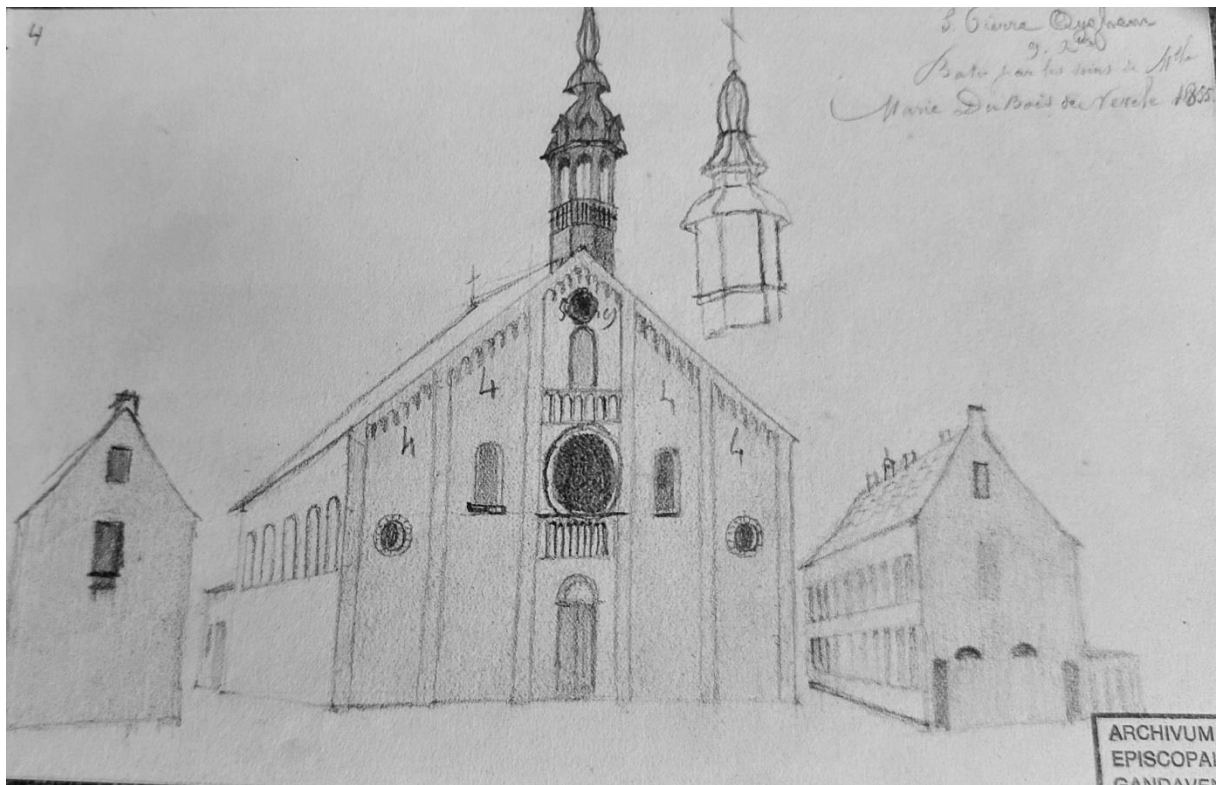
Onderpastoor Brys aangesteld tot proost

Bij de aanstelling van Petrus-Johannes Brys tot onderpastoor van O.L.Vrouw Sint-Pieters (1854) krijgt hij de pastorale verantwoordelijkheid over de gehuchten Aelst en Aygem. Twee jaar later krijgt hij de aanstelling tot proost van dat gebied dat als een hulpparochie wordt beschouwd, echter nog zonder een eigen kerkgebouw. Deze hulpparochie strekt zich uit over het gebied van de latere parochies Sint-Coleta, Sint-Paulus, Christus Koning en Sint-Pieters-Buiten.

De bouw van een hulpparochiekerk

Onderpastoor Brys gebruikt al zijn invloed, zowel bij kerkelijke als burgerlijke overheden, om zijn hulpparochie officieel te laten erkennen. Zo schrijft hij in een brief aan koning Leopold I, dat er sinds de vijftiende eeuw een kapel zou gestaan hebben. Die bewering is echter nooit bevestigd. Met de hulp van bisschop Delebecque en de materiële steun van enkele adellijke families, begint hij aan een project voor de bouw van een kerk in de wijk Sint-Pieters-Aalst. In dit verband kan hij rekenen op een “milde weldoenster” in de persoon van barones juffrouw Marie du Bois de Nevele et d’Aissche. Zo kan Brys een stuk grond kopen, wellicht gesponsord door juffrouw du Bois, in de Sint-Pietersaalststraat waarop zijn kerk zou worden gebouwd. Een commissie van notabelen moet het project op de voet volgen. Jan-Baptist Boterdaele, architect en aannemer, kan op 1 april 1856 de eerste steen leggen van de nieuwe

kerk. Op een tekening van de architect staat te lezen: “*Bati par les soins de Mlle Marie du Bois de Nevele - 1855*”. Aangezien de kerk gebouwd werd zonder overheidssubsidies werden de parochianen opgeroepen om regelmatig te helpen bij de bouwwerken. Brys heeft haast om zijn kerk te zien verrijzen maar de aannemer treuzelt en moet, bij herhaling, tot spoed worden aangemaand. Van een plechtige inhuldiging is geen spoor te vinden. Wel is het zo dat in februari 1857 een klok in de (houten) toren gehangen wordt. Het gebouw zelf is opgetrokken in baksteen met pijlers en gewelven. De kwaliteit van het bouwwerk, zo zou later blijken, was niet zo best.

Tekening (1855) van de hand van J.P.Boterdael, architect-aannemer van de eerste kerk in de wijk Sint-Pieters-Aalst

Miserie, miserie

Over het eigendomsrecht van de kerk en de omliggende percelen grond hangt een zweem van onduidelijkheid. In ieder geval is bekend dat juffrouw du Bois bij haar schenking een aantal voorwaarden heeft gesteld. Een van die voorwaarden was, ondersteund door een belofte van Brys, dat ze een begraafplaats zou krijgen “in” de kerk. Later zou blijken dat dit wettelijk onmogelijk bleek te zijn. Die gratuite belofte zou trouwens een negatieve rol gespeeld hebben bij de latere aanvraag tot erkenning van de parochie. Brys was dus eigenaar van zijn kerk, inclusief de inboedel. Dit klinkt raar maar niet onlogisch. Aangezien er geen officiële erkenning was van de parochie, noch van het kerkgebouw noch van de inboedel, was er dus ook geen erkende Kerkfabriek. Reeds na een jaar zou blijken dat er grondige herstellingswerken moesten uitgevoerd worden, waarvoor opnieuw diep in de buidel moest worden getast. Onderpastoor Brys had nu wel zijn kerkgebouw en kon nu een nieuwe uitdaging aangaan, met name, de officiële erkenning tot volwaardige parochie.

III. VAN PROOSDIJ TOT AUTONOME PAROCHIE

Aanvraag en afwijzing van de erkenning

In de periode tussen 1860 en 1874 zijn meerdere pogingen ondernomen tot het erkennen van de parochie. Onderpastoor Brys ligt steeds aan de basis van de aanvragen met de steun van het bisdom. De reacties op die initiatieven liggen in de lijn van het politiek-ideologisch profiel van de opeenvolgende regeringen. Het is inderdaad zo, dat de erkenning dient te gebeuren door de minister van Justitie. Van 1857 tot 1870 kennen we in ons land een Liberaal landsbestuur onder leiding van, achtereenvolgens, Charles Rogier en Frère Orban. Hun ministers van Justitie, Victor Tesch, respectievelijk Jules Bara, zijn kerkenvriendelijk en anti-katholiek. Victor Tesch was een Luxemburgse industrieel en jurist die geen begrotingsavonturen dulde. Jules Bara stond bekend als een echte papenvreter die een strikte scheiding van kerk en staat wou realiseren en zich trouwens ook verzette tegen het vrouwenstemrecht. In 1861 wijst Tesch de aanvraag tot erkenning af, zagezegd wegens gebrek aan geldmiddelen van de regering. “**Vue le peu de fonds qui restent disponibles aux budget de mon département...**” Een tweede afwijzing door dezelfde minister, heeft een jaar later plaats. Als reden verklaart hij: “**En présence des difficultés que l'érection projetée ferait naitre...**” Tesch geeft geen nadere verklaring over welke “difficultés” het zou gaan. De bewuste aanvraag ging trouwens niet over de **oprichting** van een kerkgebouw maar over de erkenning tot volwaardige parochie. De Oost-Vlaamse gouverneur en bisschop Delebecque laten zich ook niet onbetuigd in deze aangelegenheid. Hun aanvraag van 1866 blijft eveneens zonder gevolg. Een brief die, in 1861, namens de wijkbewoners, op initiatief van Brys, aan de koning wordt gestuurd, blijft eveneens zonder direct gevolg. In 1866 is er het verzoek van bisschop Bracq met als motivering dat de wijk reeds 4000 inwoners telt en dat de eigenaar van de bestaande kerk (Brys) zich engageert om die aan de op te richten kerkfabriek te schenken. Maar andermaal heeft de minister van Justitie daar geen oren naar.

Binnenzicht van de eerste kerk in de wijk Sint-Pieters-Buiten. Later wordt deze kerk verbouwd, door architect Vaerwyck, tot de huidige kerk.

Thomassen C. Breyer de Buisson

Kerkfabrieken. — Legaten.

(1e algemeen bestuur, 3e afdeling, n° 20310.)

64/244

LÉOPOLD II, Koning der Belgen,

Aan allen, tegenwoordigen en toekomstenden, Heil.

Gezien de uittreksels verstrekt door notaris Notelsteirs, ter verblijfplaats Lier, van het eigenhandig testament en de eigenhandige bijlagen, in dato 3 Augustus 1891, 9 December 1895 en 2 December 1897, waarbij mejuffer Maria-Carolina-Anna-Antonia-Jozefina du Bois, eigenaarster, woonachtig te Gent, onder andere de volgende schikkingen neemt :

Testament van 3 Augustus 1891.

« ... Ik vermaak aan de fabriek der kerk van den H. Petrus-Aalst, te Gent, mijne parochie, het huis heden bewoond door mijnen hovenier, alsook zijne kleine toebehooren, mijne broekas en dit gedeelte van mijnen tuin begrepen tusschen de gebroken scheidslijn bepaald als grens van het legaat vermaakt aan ... , eenerzijds, en eene andere lijn, anderzijds, die de verlenging zou wezen van die, waarbij het midden der Populierenlaan verder zou bepaald zijn en ongeveer zou kunnen heenloopen door het midden van den berg van mijnen tuin en de scheidshaag met den gebuur zou vervoegen.

« Ik maak dat legaat aan voormelde fabriek der kerk van den H. Petrus-Aalst, met last, voor haar, jaarlijks en ten eeuwigen dage, gedurende de octaaf der geloovige zielen, in het begin van November, een plechtig jaargetijde te doen celebreren tot lafenis der zielen mijner ouders, Ferdinand-Phillip-Lodewijk baron du Bois de Nevele, en Olympia-Carolina-Gertrudis-Maria-Jozefa gravin d'Oultremont de Wégimont en van hunne afstammelingen. »

Bijlage van 9 December 1895.

Legaat aan de kerkfabriek van Sint-Pieters-Buiten vanwege juffrouw Marie du Bois

Het politiek klimaat verandert in 1870

Het is wachten tot er verandering komt in het politiek klimaat. Vanaf 1870 komen opeenvolgend twee katholieke regeringen aan de macht met premier d'Anethan (1870) en later de Theux de Meylandt (1871). Deze vormt een homogeen katholieke regering met als minister van Justitie, Théophile de Lantsheer. Hij zal de erkenning van de Sint-Pieters-Buitenparochie eindelijk doordrukken. Ook de provinciale overheid, met gouverneur de T'Serclaes de Wommersom, werkt mee aan de erkenning.

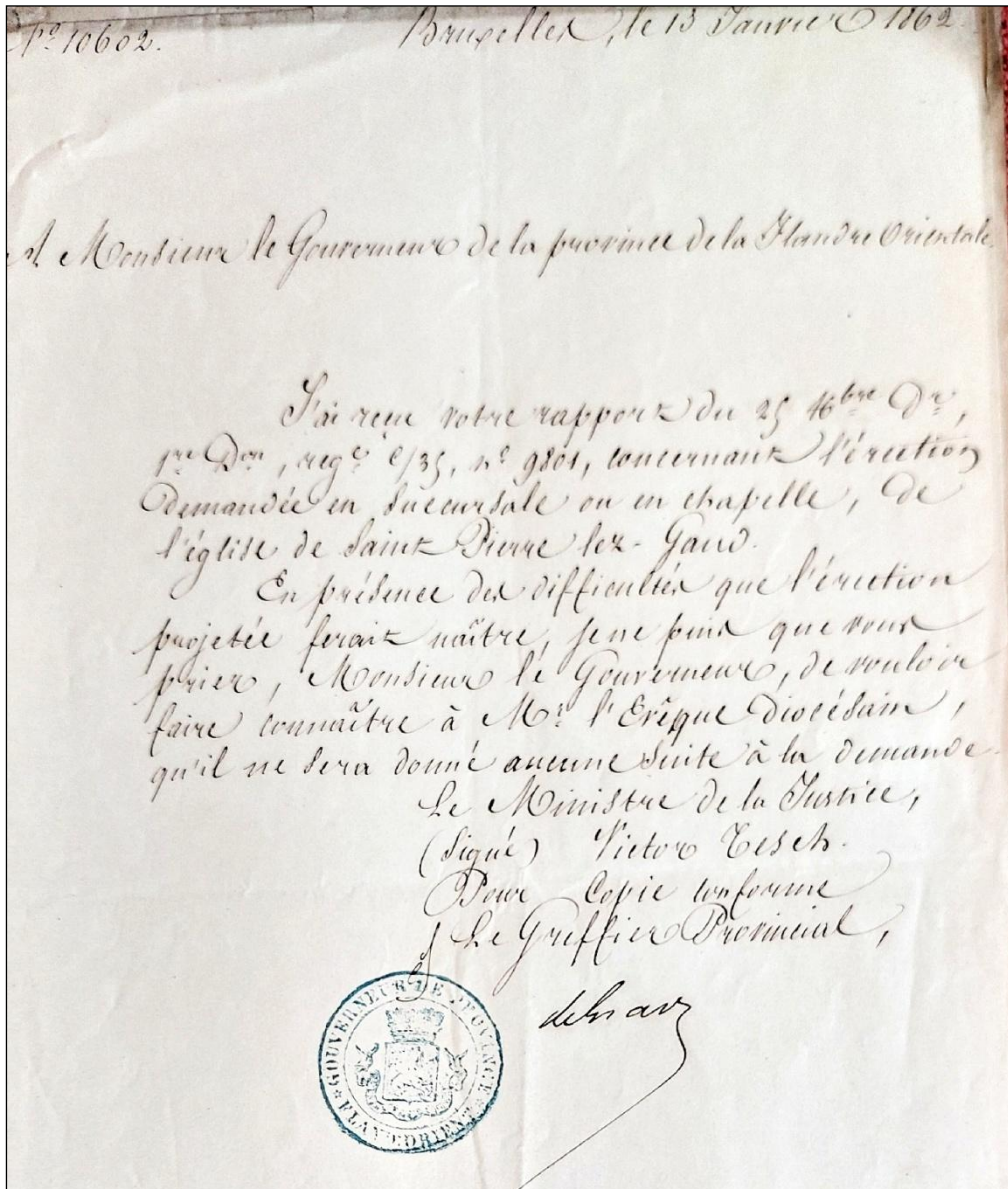
In februari 1874 wordt de gebiedsafbakening van de nieuwe parochie vastgelegd en op 25 mei 1874 kan de Oost-Vlaamse gouverneur aan de bisschop van Gent mededelen dat de erkenning

van de nieuwe parochie een feit is, verwijzend naar het betreffende Koninklijk Besluit van 14 mei 1874. Ook wordt medegedeeld dat er een erkende bedienaar mag worden aangesteld en dat een Kerkfabriek moet worden opgericht.

De plechtige en feestelijke aanstelling van onderpastoor Brys tot eerste pastoor van Sint-Pieters-Buiten heeft plaats op 20 juni 1874.

Pastoor Brys berust niet na zijn aanstelling. Hij zal nog verschillende parochiale verenigingen oprichten en de motor zijn achter de bouw van o.m. de jongensschool.

Na een bewogen leven en een langdurige ziekte, zal hij overlijden op 24 juli 1878.

Afwijzing (13.01.1862) door minister Tesch van de tweede aanvraag tot erkenning, zoals meegedeeld aan de provinciegouverneur van Oost-Vlaanderen

IV. STAMVADERS VAN DE PAROCHIE

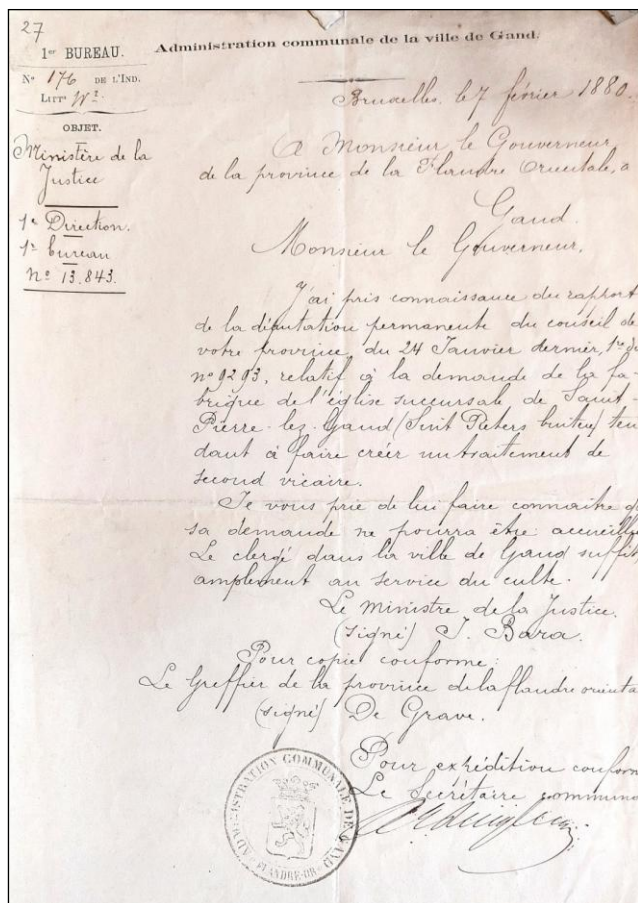
In de loop der jaren heeft onze parochie zich ontwikkeld, dank zij de inzet van velen. We belichten een drietal figuren, twee priesters en een leek die, door hun baanbrekend werk, de parochie vorm en uitstraling hebben gegeven.

E.H. Petrus Johannes Brys (1811 – 1878)

De O.L.Vrouw-Sint-Pietersparochie was, in de negentiende eeuw, bijzonder uitgestrekt. Omstreeks 1850 ontstond de noodzaak om in die parochie hulpkerken en proosdijen op te richten. Zo ontstond, in het destijds nog landelijk gebied Sint-Pieters-Aalst, een proosdij met **onderpastoor Brys** aan het hoofd.

Van bij zijn aanstelling ijvert hij voor het verwerven van autonomie voor de proosdij en de erkenning tot volwaardige parochie. Die ijver werd niet altijd toegejuicht, noch door de burgerlijke autoriteiten, noch door zijn directe kerkelijke overheid. Maar Brys is een doorzetter en hij zal systematisch en één voor één de hinderpalen wegwerken. Zo slaagt hij er in om, met privékapitaal en schenkingen, gronden te verwerven om er een kerkgebouw op te richten.

Hij wordt daarin gesteund door de Gentse bisschop Delebeque en een aantal figuren uit de nationale en provinciale politiek. In 1874 zijn de omstandigheden gunstig en krijgt hij, uiteindelijk, de langverwachte erkenning van “zijn” parochie. Op 25 mei 1874 wordt hij aangesteld als eerste pastoor van de parochie Sint-Pieters-Buiten. Tot aan zijn overlijden, in 1878, blijft hij een noeste werker die meerdere parochiale verenigingen opricht en de parochiale jongensschool laat bouwen. Uit de grafrede, die voor hem werd uitgesproken, leren we dat hij uiterst gewaardeerd werd omwille van zijn bezoeken aan de slachtoffers van de cholera-epidemie, in 1866, die, zoals blijkt uit de tekst: “... de inwoners onzer parochie wegmaaide zoals zeissen het koren op het veld”.

Afwijzing (07.02.1880) door minister Bara, van de aanvraag voor een tweede ambt van priester op de parochie Sint-Pieters-Buiten

E.H. Carlos Claeys-Bouüaert (1883-1963)

Priester gewijd in 1906, krijgt hij zijn eerste opdracht in de Gentse Sint-Jan-Baptistwijk. Wanneer in 1914 de eerste Wereldoorlog uitbreekt, biedt hij zich vrijwillig aan als legeraalmoezenier. Aan het IJzerfront zal hij zowel Belgische als Duitse soldaten bijstaan en wordt hij daarvoor meerdere keren vereremerkt. In 1934 wordt hij aangesteld als pastoor van Sint-Pieters-Buiten. Daar treft hij een parochie aan die in volle transitie is van landelijk gebied naar residentiële wijk. Het kerkgebouw uit 1856 van architect-aannemer Boterdaele is, ondanks de vele herstellingskosten, in een lamentabele staat. Pastoor Claeys-Bouüaert neemt het heft in handen om een nieuwe kerk te bouwen. Reeds in 1935 wordt de bouwvergunning afgeleverd en in 1936 kan gestart worden met het “*verbouwen en uitbreiden van een bestaand kerkgebouw*”. Op 4 oktober 1937 kan de “nieuwe” kerk worden ingehuldigd. Daarnaast zal Claeys-Bouüaert zijn stempel drukken op de ontwikkeling van de parochiescholen en de jeugdverenigingen. Tijdens de tweede Wereldoorlog wordt hij lid van de geheime dienst Socrates. Ook zou hij actief geweest zijn met het laten onderduiken van Joodse mensen. Opgepakt door de Gestapo, in 1944, wordt hij gedurende twee maanden opgesloten in de gevangenis van de Nieuwe Wandeling. Hij blijft pastoor op Sint-Pieters-Buiten tot aan zijn opruststelling in 1955 en overlijdt op tachtigjarige leeftijd. In de krant La Métropole verschijnt een In Memoriam dat zijn levenshouding typeert. *“Hij predikte de liefde waar haat overheerste, hij stelde vergevingsgezindheid tegenover zondigheid, eenheid tegenover meningsverschil, hoop tegenover wanhoop en geloof bij hen die twijfelden. Hij was een heilig priester.”*

Valentin Vaerwyck (1882-1959)

In 1926 werden de gronden van de in 1913 gehouden Wereldtentoonstelling verkaveld, met als doel een residentiële wijk in te richten voor de “upperclass” van de Gentse bevolking. De gewone Gentenaar noemde dit al snel het “Miljoenenkwartier”. De beste Gentse architecten werden aangesproken om prestigieuze woningen te bouwen. Een van hen is architect Valentin Vaerwyck, een wijkbewoner, die reeds in 1928 aan de parochie een voorstel doet om een nieuwe kerk te bouwen. Door de financieel-economische crisis van de dertigerjaren werden de plannen opgeborgen. In 1935 doet Vaerwyck het voorstel aan pastoor Claeys-Bouüaert om, geheel gratis, een nieuwe bouwaanvraag in te dienen met een volledig nieuw plan. Het idee om een nieuwe kerk te bouwen, op de plaats van de oude kerk, vindt geen doorgang. Daarom wordt een plan ingediend voor: “het verbouwen en uitbreiden van een bestaand kerkgebouw. Dit gegeven belemmert de creativiteit van de architect die er uiteindelijk toch zal in slagen om de bestaande kerk een totaal nieuwe look te geven, met een stijl die past binnen de

Het geklasseerd grafmonument van Valentin Vaerwyck, door hemzelf ontworpen

architectuur van de wijk. Wie, onwetend, de kerk langs buiten of binnen bekijkt, kan niet vermoeden dat de draagstructuren en gewelven van de oude kerk behouden werden. Ook de heiligenbeelden, de kruisweg en de glasramen werden getekend door Vaerwyck. Eerder reeds had Vaerwyck nieuwe kerkgebouwen getekend voor Châtelet, Marcinelle en de Oude Bareel in Sint-Amandsberg. De beelden aan de toegangsdeur van zijn woonhuis aan de Sterre, zijn een hulde aan de vaklui die werkzaam zijn in de bouw. Koning Boudewijn verheft hem in de adelstand, in 1956, omwille van zijn verdiensten als behoeder van het cultureel erfgoed. Valentin Vaerwyck overlijdt in 1956 en laat een omvangrijk oeuvre na. Zijn grafmonument, dat inmiddels geklasseerd is, ligt op het Campo Santo. In 2010 werd een Gentse straat, ter hoogte van de Sint-Denijslaan, naar hem genoemd.

Bronnenmateriaal

Voor het samenrapen van de historische gegevens deden wij o.m. beroep op het archief van het bisdom Gent, het archief van de stad Gent en de brochure van Johan De Paepe “100 Jaar Sint-Pieters-Buiten”, uitgegeven door de Koninklijke Culturele Kring Sint-Pieters-Buiten.

(Deze tekst is een compilatie van de artikels verschenen in Kerk en Leven – editie Gent Zuid, nummers 20, 21, 22 en 23 van het jaar 2024)

Stephaan Martens - mei 2024